

СПЕЦІАЛЬНІ РОЗРОБКИ

УДК 687.15

**М.Є. Александров,
Н.Ф. Ващук,
В.А. Дмитрук**

ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ ІСТОРИЧНОЇ УНІФОРМИ В ОДНОСТРОЯХ СТРУКТУРНИХ ПІДРОЗДІЛІВ МВС

У статті розглянуто питання використання елементів історичної уніформи, зокрема уніформи формувань борців за незалежність України у ХХ ст., в одностроях Національної поліції України та інших структурних підрозділів МВС. Простежено наслідування зовнішнього вигляду та крою історичного форменого одягу та знаків розрізнення в сучасних одностроях МВС. Зроблено висновки та наведено основні напрями концепції використання історичних одностроїв при проектуванні форменого одягу працівників МВС.

Ключові слова: однострій, Міністерство внутрішніх справ, борці за незалежність України, знаки розрізнення, мазепінка, одяг.

В статье рассмотрены вопросы использования элементов исторической униформы, в том числе униформы борцов за независимость Украины в ХХ в, в униформе Национальной полиции Украины и других структурных подразделений МВД Украины. Прослежено наследования внешнего вида и покрою исторической форменной одежды и знаков различия в современной униформе МВД. Сделаны выводы и представлены основные концепции использования исторической униформы при проектировании форменной одежды сотрудников МВД.

Ключевые слова: униформа, Министерство внутренних дел, борцы за независимость Украины, знаки различия, мазепинка, одежда.

This paper discusses the use of the elements of historical uniform of Ukrainian independent fighters in XX century in the uniform of National police of Ukraine and other departments of the Interior Ministry. It traces the inheritance of form and cutting of historical uniforms as well as insignia in modern uniforms of the Interior Ministry. The conclusions are drawn and the main directions of the concept of using historical uniforms in the design of uniforms of the Ministry of Interior Affairs are presented

Keywords: uniform, Ministry of Interior Affairs, Ukrainian independent fighters, insignia, mazepinka, clothing.

В умовах сучасної розбудови державності України постає питання утвердження національних цінностей держави в усіх органах та організаціях, які уособлюють владу. Зокрема, це стосується Національної поліції України. Закон України "Про Національну поліцію" від 2 липня 2015 року № 580-VIII став закономірним кроком на шляху формування національної свідомості українців, який продовжується вже протягом 25 років незалежності [1].

Процес створення поліції неможливий без проектування та введення на постачання нових зразків однострою, які є невід'ємним атрибутом служби працівників поліції. Створення принципово нової структури в системі Міністерства внутрішніх справ

вимагає проектування нових одностроїв, які за своїм покромом, кольором та елементами оздоблення будуть суттєво відрізнятися від форми одягу, яка існувала у відповідних структурних підрозділах МВС до того. Постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2015 року № 823 затверджено описи та зразки предметів однострою поліцейських, які створили якісно новий образ працівника органів охорони правопорядку [2].

Проектування та вдосконалення одягу є процесом безперервним, тому тривають пошуки нових форм, силуетів та покроїв зразків форменого одягу та знаків розрізнення. При створенні ескізів елементів однострою Національної поліції доцільно звертатися до таких творчих джерел, як національний та історичний одяг, зокрема до одностроїв національних збройних та поліцейських формувань України минулих часів. Оскільки найбільш сучасний покрій мають елементи однострою різних національних формувань ХХ ст., при створенні нових зразків форменого одягу доцільно звертати увагу саме на них.

Принциповим у цьому питанні є також прийняття пакету законів про декомунізацію, зокрема “Про правовий статус та вшанування пам’яті борців за незалежність України у ХХ столітті” та “Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки”. Перший закон, зокрема, спрямований на “визнання нагород та військових ступенів борців за незалежність України” [3], а отже, заохочує широке використання зображень геральдики та знаків розрізнення відповідних формувань та установ. Другий закон накладає заборону на використання комуністичної символіки [4]. Варто зазначити, що деякі елементи одностроїв МВС України, такі як погони, містять елементи у формі п’ятикутної зірки, що в більшості громадян підсвідомо асоціюється з радянськими установами. Дизайн погонів, особливо офіцерського складу, також подібний до дизайну погонів часів Радянського Союзу (“просвіти”, обкантикування, схема розміщення зірочок). Тож при проектуванні нових одностроїв та знаків розрізнення варто відмовитись від запозичення відповідних елементів радянських часів та широко використовувати дизайн та символіку одностроїв борців за незалежність України.

Певні кроки в цьому напрямі вже зроблені. У Постанові Кабінету Міністрів України від 30.09.2015 р. № 823 затверджені нові зразки погонів. Вони принципово відрізняються від тих, що використовувались до цього часу. Зокрема, п’ятикутні зірочки на погонах замінені на восьмикутні. Якщо порівняти їх з погонами, що були наведені в проекті одностроїв Української повстанської армії в кінці 1943 року, можна простежити певну “спадковість” [5]. У першу чергу, це стосується погон молодшого начальницького складу поліції, які майже повністю повторюють погони відповідних чинів УПА (рис.1).

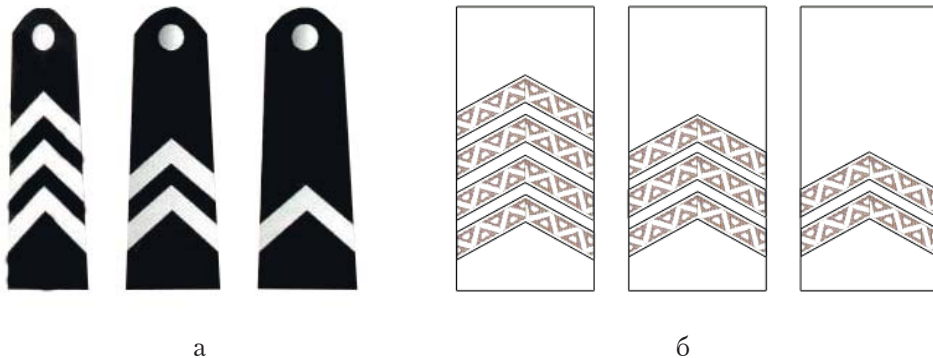

Рис. 1. Погони: а) – молодшого начальницького складу УПА;
б) – молодшого начальницького складу Національної поліції України

Форма та кількість розміщуваних елементів (кутоподібних смужок) ідентичні. Зауважимо також, що шиття клиноподібних смужок на погонах молодшого начальницького складу за своєю фактурою та візерунком подібне до нарукавних смужок, що носилися в Українській Галицькій Армії (УГА) з 1919 року (рис. 2) [6].

а

б

Рис. 2. Візерунок елементів знаків розрізнення:

а) – Національної поліції України; б) – Української Галицької Армії

У погонах середнього та старшого начальницького складу основним елементом для позначення звання є восьмикутна зірка. Попри те, що восьмикутна зірка використовується в символіці МВС вже багато років, варто також зауважити, що саме восьмикутна зірка спрощеної форми присутня на зображенні погонів УПА. Щодо відмінностей між погонами сучасної поліції та погонами УПА, можна зазначити, що при сучасному проектуванні дизайнери вдавалися до аналізу існуючих на сьогодні зразків знаків розрізнення. Натомість концепція розміщення знаків та загальні риси погонів УПА були запозичені з польських одностроїв.

Традиції однострою борців за незалежність України у ХХ ст. простежуються також при проектуванні головних уборів. У 2003 р. для окремої бригади охорони дипломатичних представництв було розроблено зразки форми одягу, які включали в себе елементи національного костюму та одностроїв національних збройних формувань. Одним із розроблених предметів однострою був кашкет літній, що за своїм кроєм був подібний до кашкету-мазепінки [7]. Мазепінка з'явилася в 1916 році як головний убір "Українського легіону" австро-угорської армії, більш відомого як "Українські січові стрільці" (УСС). В оригінальному варіанті це був кашкет, ковпак якого зшивався з вісьмох клинів, з козирком та відворотом, який спереду сходився до козирка у формі літери "V". Мазепінка стала настільки популярним головним убором, що після розформування УСС була основним головним убором УГА, а згодом, у часи Другої світової війни, також Карпатської Січі та УПА.

Зауважимо, що використання мазепінки як головного убору для поліційних формувань бере свій початок саме з часу Другої світової війни. У 1941 році, після нападу на СРСР та окупації Західної України, територія сучасних Львівської, Івано-Франківської та Тернопільської областей була включена до складу так званого Генерал-Губернаторства. На його території окупаційна влада вдалася до формування "допоміжної поліції" з місцевих жителів. Оскільки на території Генерал-Губернаторства проживали дві великі етнічні групи: поляки та українці, було вирішено відокремити польську поліцію від української. При однакових

одностроях (темно-синій кітель та галіфе синього кольору були вилучені з трофейних складів польської поліції) для української поліції було встановлено носіння головного убору – кашкета-мазепінки темно-синього кольору (рис 3).

Рис. 3. Молодші командири “української поліції” Генерал-Губернаторства в мазепінках темно-синього кольору, 1941 рік

Відвороти мазепінки мали в рядових та молодшого начальницького складу малинове обкантування, а в середнього та старшого начальницького складу – сріблясте обкантування [8]. Слід також зауважити, що у “відділах самооборони”, які виникали стихійно, та “Української міліції”, що створювалася з членів Організації українських націоналістів (ОУН), найпоширенішим головним убором також була мазепінка без встановленого зразка крою.

Кашкет літній для підрозділів охорони закордонних представництв також мав основні характерні риси мазепінки – козирок та відвороти з V-подібним вирізом спереду. Кольорова гама сучасної мазепінки співпадає з гамою на мазепінках української поліції: темно-синя та малинова. Декоративні елементи (філігранний ремінець та золотисте шиття по краю одворота) обумовлені парадним призначенням кашкету літнього (рис. 4). Тож незважаючи на видозміну конструктивних ліній, областей пофарбування та наявність декоративних елементів, кашкет літній окремої бригади охорони дипломатичних представництв є прямим “нащадком” кашкета-мазепінки.

Рис. 4. Кашкет літній для військовослужбовців бригади охорони дипломатичних представництв

Серед проектів головних уборів, які розробляються на цей час, та виготовлених зразків деякі кашкети також мають характерні для мазепінок елементи, а саме відвороти з V-подібним вирізом спереду. Ці зразки можуть бути згодом впроваджені для носіння співробітниками Національної поліції України (рис. 5).

Рис. 5. Рисунки кашкетів-мазепінок, які розробляються на цей час

З цього можна зробити висновок, що мазепінка, як головний убір, що використовувався борцями за незалежність України протягом усього ХХ ст., є основним творчим та конструктивним джерелом для створення форменого одягу Національної поліції та інших структурних підрозділів МВС.

Використання елементів уніформи формувань борців за незалежність України у ХХ ст. спостерігається також у верхньому форменому одязі структурних підрозділів МВС України. Наказом МВС від 14.03.2003 р. № 247 затверджено зразок парадного жупану. Жупан парадний “із сукна темно-синього кольору з коміром-стоячком” мав оторочку зі штучного хутра по краю стоячка, по низу рукавів, пілочок та спинки, уступу та по краю лівого борта, вдовж декоративного ряду гудзиків.

Якщо вдається до історії одягу збройних формувань борців за українську незалежність, можна виявити, що жупан як окремий уставний предмет військового одягу був розповсюджений під час національно-визвольних змагань 1917–1921 рр. У січні 1918 р. була створена “Синя дивізія” [9]. Свою назву вона отримала від довгих синіх жупанів, які носили вояки цієї дивізії. Спочатку носіння жупана передбачалося лише в урочистих випадках. Але сині жупани носили і в бойових умовах. Жупани були темно-синього кольору, довжиною до коліна та взимку замінювали традиційну шинель. Носити жупани передбачалося із темно-синіми шароварами та високою папахою зі світло-сірого хутра. І хоча сині жупани мали сильні демаскувальні властивості, особливо в зимовий період, їх значення для уособлення національної ознаки важко недооцінювати.

Другим поширеним елементом зимового одягу всіх воюючих сторін у 1917–1921 рр. була козацька бекеша. Бекеша мала потайну двобортну застібку, стояк, низ рукавів, низ виробу та місце розташування застібок оторочувались хутром. Серед формувань армії Директорії УНР у 1918–1920 рр. бекеша була розповсюджена серед кавалеристів [10]. Подовжений варіант бекеші, подібний до жупана, чорного кольору та з оторочкою з білого хутра носили в той же період повстанці Холодного Яру. [11] У австро-угорській армії, зокрема в УСС, а потім в УГА використовувалась подібна до бекеші драгунська куртка, що мала відкриту двобортну застібку та відкладний комір з хутра.

При порівнянні цих зразків із жупаном парадним військовослужбовців бригади з охорони дипломатичних представництв та консульських установ іноземних

держав можна побачити, що основні конструктивно-декоративні елементи бекеші (стоячий комір, трапецієподібна центральна застібка, опорочування хутром борта, рукавів та коміра) були виконані в кольоровій гамі одностроїв “Синьої дивізії” (рис. 6).

Рис. 6. Традиції використання жупана: а) у збройних формуваннях періоду 1917–1921 рр; б) в одностроях бригади охорони дипломатичних представництв МВС України

Отже, проаналізувавши історію впливу однострою борців за незалежність України у ХХ ст. на сучасну уніформу МВС України, можна зробити такі висновки:

- при проектуванні одностроїв Національної поліції та інших структурних підрозділів МВС враховуються зразки історичної уніформи українських мілітарних, поліцейських та парамілітарних формувань ХХ ст. періоду Першої світової війни, Національно-визвольних змагань 1917–1921 рр. та Другої світової війни;
- традиції однострою формувань борців за незалежність України у ХХ ст. простежуються у знаках розрізнення, верхньому одязі та головних уборах структурних підрозділів МВС України, а також у їх емблематиці;
- основною концепцією при проектуванні предметів сучасного однострою на основі історичного одягу має бути усучаснювання його покрою, зовнішнього вигляду та функціонального призначення відповідно до використання сучасних матеріалів, методів розробки та проектування одягу;
- проектування сучасних одностроїв для структурних підрозділів МВС має відбуватися відповідно до останніх змін у соціально-культурному житті України та відповідних законів, спрямованих на формування національної свідомості громадян, збереження традицій та популяризації історії минулого, зокрема боротьби за незалежність України у ХХ ст.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про Національну поліцію : Закон України від 2 липня 2015 р. № 580-VIII // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2015. – № 40–41. – Ст. 379.
2. Про однострій поліцейських : Постанова Кабінету Міністрів України від 30.09.2015 р. № 823 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/823-2015-%D0%BF>.

3. Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у ХХ столітті : Закон України від 9 квітня 2015 р. №314-VIII // Відомості Верховної Ради (ВВР) – 2015. – № 25. – Ст.190.
4. Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки : Закон України від 9 квітня 2015 р. № 317-VIII // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2015. – № 26. – Ст. 219.
5. *Музичук С.М.* Українська повстанська армія / С. Музичук, І. Марчук. – Рівне : Однострій, 2008. – 56с.
6. *Чмир М.* Українська Галицька Армія, 1918–1920 / М. Чмир, Є. Пінак, С. Музичук. – Рівне : Олег Зень, 2008. – 80 с.
7. Про спеціальний формений одяг військовослужбовців роти почесної варти внутрішніх військ МВС і спеціальний формений одяг військовослужбовців бригади з охорони дипломатичних представництв та консульських установ іноземних держав внутрішніх військ МВС України : Наказ МВС України від 14.03.2003 р. № 247.
8. *Дробязко С.* Восточные добровольцы в вермахте, полиции и СС / С. Дробязко, Н. Карашук. – М. : “Издательство АСТ”, 2000. – 57 с.
9. *Дерябин А.* Гражданская война в России 1917 – 1922. Национальные армии / А. Дерябин, Р. Паласиос-Фернандес . – М. : “Издательство “Астрель”, 2004. – 61 с.
10. Уніформа Українських армій. Украина 1917 – 1921 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://reibert.info/threads/uniforma-ukrajinskix-armij.93972/page-2>.
11. *Дьячук И.* Военные – любители цветных мундиров на Украине 1918 – 1920 гг. / И. Дьячук [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://diletant.media/blogs/62451/161/>.

Отримано 06.05.2016.